

A watercolor illustration of a blue tit perched on a dark, gnarled tree branch. The bird has a bright blue head and back, a white breast, and a yellowish-green belly. The background is a soft, textured wash of blue and grey, suggesting a winter or overcast sky. The overall style is artistic and painterly.

TALVISED AIALINNUD JA NENDE TOITMINE

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 500 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu
telefon: 742 2195
e-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Trükise väljaandmist toetas
Keskkonnainvesteeringute Keskus

Koostaja: *Riho Kinks*

Joonistused: *Katrin Seervald* (esikaas, lk 3, 12: hallpea-rähn, roherähn ja tamme-kirjurähn, 13: põhja- ja salutihane, 15: raudkull), *Chris Shields* (*rspb-images.com*, 5), *Kerli Toode* (6–8, 9: kass, 10, 11), *Kersti Mäestu* (9: kassikaitse), *Mike Langman* (*rspb-images.com*, 4, 12–15 (v.a K. Seervaldi joonistused)).

Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Eesti Ornitoloogiaühing 2014
3., parandatud ja täiendatud trükk
ISBN 978-9949-9236-6-3 (trükis)
ISBN 978-9949-9236-7-0 (pdf)

SISSEJUHATUS

Eesti on kuulus oma linnurikkuse poolest. Kõige silmatorkavam ja häälekam on meie linnustik kevadel ja sügisel, kuid ka talvel käib meil vilgas linnuelu. Ainuüksi rasvatihaseid võib talvel Eestis olla terve miljon ja koduaias võib talve jooksul kohata üle neljakümne linnuliigi. Eriti aktiivne tegevus toimub seal, kus lindudele on välja pandud ka toidupoolist.

Tegelikult on just talv suurepärase aeg lindudega lähemalt tutvust teha. Liike on piisavalt vähe, et algajal linnusõbral pead mitte liialt sassi ajada. Linnud on ka vaatlejale lähedal ja üsna julged. Ja mis kõige toredam: kui lindude toidumaja paigutada hea nähtavusega kohta, siis saab nende tegevust jälgida ka läbi akna nagu televiisorist, ise mõnusalt soojas toas istudes ja hommikukohvi rüübates.

Lindude tegevust jälgides avastad õige pea, et iga liik on isesuguse käitumisega ja igal linnul on oma iseloom. Kindlasti tunned mõnes neist ära ka iseenda. Kevade poole lasevad mitmed neist aias laulu lahti ja nii saad teada, milline laul kellelegi kuulub. Kui ükskord tõeline kevad kätte jõuab, siis avastad, et enamik hommikusest laulukoorist on juba tuttav ning võõraid hääli ja nägusid on märksa lihtsam endale selgeks teha. Nii annab lindude talvine toitmine ja nende tegemiste jälgimine suurepärase võimaluse alustada oma sõprust lindudega.

RÄNDLINNUD JA PAIGALINNUD

Juba lasteaias saame teada, et linnud jagunevad rändlindudeks ja paigalindudeks. Tuntud rändlindudeks on meil näiteks kuldnokk, toonekurg, pääsuke, ööbik ja lõoke. Paigalindudeks peetakse aga tavaliselt kõiki neid, keda võib kohata nii suvel kui talvel, näiteks rasvatihast. Tegelikult enamik linnuliike siiski rändab. Tõelisteks paigalindudeks võib meil pidada näiteks harakat, nurmkana

või puukoristajat. Seevastu rasvatihane, leevike, rohevint ja isegi hallvares on tublid rändurid, kellest paljud lendavad talveks edela ja lõuna poole. Osa neist jääb muidugi ka paigale ja seetõttu nimetatakse neid liike osaränduriteks. Paljud talvel meil kodu juures toimetavad linnud on aga pärit hoopis põhja või kirde poolt ja siutsuvad soome või vene keeles. Lindude rändamise põhjuseks ei ole külm ilm, nagu sageli arvatakse, vaid enamasti toidupuudus.

TALVISED AIALINNUD

Eestis võib talvekuudel hea õnne ja linnutundmise korral kohata isegi üle 150 linnuliigi. Koduaias ja toidumajade läheduses võib neid kohata siiski tunduvalt vähem, ehk üle neljakümne. Neistki paljud on vähearvukad või õnnestub neid talve jooksul kohata vaid kord või paar ja kõik nad ei tee asja ka toidumajja.

Loomulikult oleneb kodu juures kohatav liikide hulk sellest, kus kodu asub. Kõige arvukamalt on linde mitmekesises maastikus, kus on läheduses nii metsa, põldu kui ka inimasustust, hekke, viljapuid ja marjapõõsaid. Päris kindel on aga see, et lindude toitmine meelitab kohale rohkem linde ja ka rohkem liike.

KAS JA MIKS ON VAJA LINDE TOITA?

Enamik meil talvel esinevaid linnuliike tuleb toime ka ilma inimese abita. On üsna kindel, et ilma pekitüki või toidulauata ei sure Eestis tihased ja leevikesed välja ega lenda kõik ka talveks minema. Talvine toitmine võib isegi kahju teha, eriti veelindudele, keda toiduga siia jääma meelitatakse ja kes tõeliste külmade saabudes nälga ja jäälõksu jäävad. Kõik meil talvel esinevad veelinnud on rändlinnud ega vaja inimestelt lisatoitu. Kindlasti ei tohi neid aga toita saiaiga.

Talvisest lisatoitmisest on muidugi suur abi neile värvulistele, kes on otsustanud siia jääda. Eesti ilmastikus suurendab see paljude lindude ellujäämisvõimalusi, eriti karmi külmega talvedel. Seejuures aitab sageli isegi vähene toitmine. Ongi ju inimese pakutav vaid lisa-, mitte põhitoit, sest aialinnud otsivad talvel ka ise endale süüa. Lindude toitmine pakub muidugi head võimalust ka neid lähemalt tundma õppida.

LINDUDE TOIDUPLATS

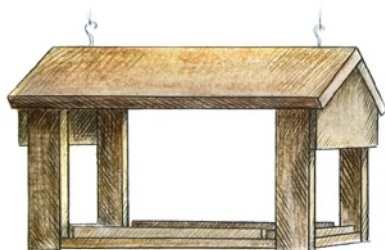
Poodidest ja internetist on võimalik osta igat värvi ning kõikvõimaliku suuruse, kuju ja ehitusega toidumajakesi ja söötüreid. Ilmselt on enamik neist enam-vähem sobivad. Valikul võiks tähelepanu pöörata neilesamadele omadustele, mis on olulised ka toidumaja isetegevise juures. Samuti tuleks valida enda võimalustele vastava suurusega toidumaja või söötur, kui teil on võimalik sinna puistata vaid peotäis pähkleid. Peale selle saab nii poest osta kui ka ise teha kõikvõimalikke rasvapalasisid, toidupallikesi, pähklikotte ja muud, mida on lihtne sobivasse kohta riputada. Ja lõpuks võib ju lindudele toidu ka lihtsalt mõnele alusele või maha panna, kuigi siis kipub see lumme mattuma või kinni külmuma.

MEISTERDA ISE

Kõige lihtsama toidumaja saab teha näiteks plastpudelist või piimapakist, lõigates sellesse paraja suurusega avad. Selline toiduplats on enamasti siiski liiga väike, kipub tuules laperdama ja pole kuigi ilus. Kõige parem on valmistada üks tore majake.

Toidumaja materjalina kasuta puitu või tugevamat vineeri, kuid sobivad ka kunstlikud materjalid, mis niiskusele ja külmale vastu peavad. Majakese võib meisterdada nii mõnest raamatust või internetist leitud pildi järgi kui ka ise välja mõelda.

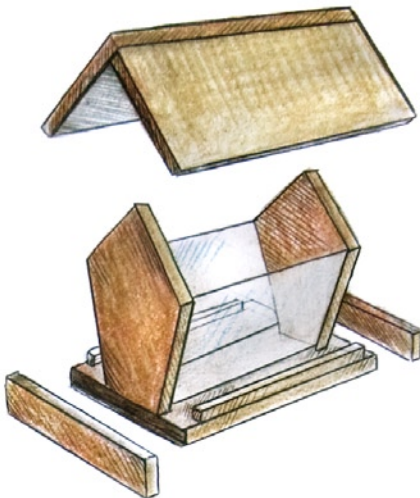
Toidumaja valmistamisel tuleks silmas pidada vaid järgmist.

1. Sellel peab olema alus, kuhu toitu panna, katus, mis kaitseb lume ja vihma eest, ning võimalus seda kuhugi kindlalt kinnitada või riputada.
2. Majake peab olema nii linnule kui toitjale hästi ligipääsetav – ühele mugavaks sisse-väljalendamiseks ja einestamiseks, teisele toidu lisamiseks ja toitmisaluse puhastamiseks.
3. Väga kitsas majas peavad linnud rüselema ja võivad end või teisi vigastada. Aluse mõõt võiks olla vähemalt 20×20 cm ning sama palju ka kõrgust.
4. Toidumaja aluse servadesse pane liist või kõrgem serv, et toit sellelt maha ei pudeneks. Nurkadesse jäta väikesed vahed, et alusele tekkinud vesi saaks välja voolata.

Väga lihtne on ise teha ka pekipala või nn tihasekella. Pekipala tegemiseks pole vaja muud, kui kinnitada korralikult, näiteks naelaga, sobivasse kohta paraja suurusega pekitükk või riputada see nõõri või traadi otsa. Pekk võiks olla kamaraga, siis püsib ta paremini paigal. Nöör või traat seisab aga ümber pala kindlalt, kui löigata kamara sisse sälgud. Riputamisel tuleb pekk panna piisavalt kõrgele, et koerad seda kätte ei saaks. Traadi kasutamisel ei tohiks see olla alumiiniumist ega muust materjalist, mis külmas rabadaks muutub ja tuule käes edasi-tagasi liikudes kiirelt puruneb.

Tihasekella tegemiseks võta madalam plasttops või kilukarp ja tee põhja kinnitus selle riputamiseks. Põhja jääv auk peab seejuures olema võimalikult väike ja tihe. Nüüd sulata rasv, vala topsi, lase hanguda ja riputa sobivasse kohta. Rasva hulka võib segada ka kaerahelbeid, hirssi vm. Sellist segu võiks enne hangumist pisut vedelana hoida, et rasv saaks ka lisanditesse imbuda.

Sööturi valmistamisel on oluline vaid see, et toit seal pidevalt ette voolaks, seega materjal peaks olema libe. Sööturis saab kasutada kuivtoitu, mis ei külmu ega kleepu kokku, näiteks seemned, pähkliid jms.

PAIGUTAMINE JA HOOLDAMINE

Toidumaja, sööturi või toiduplatsi paigutamisel peaksid täidetud olema järgmised tingimused.

1. Hea ligipääs, sest toitu tuleb lisamas käia üsna sageli ja kõrgele puu otsa või majast kaugemale on endal tülikas minna.
2. Avatud koht, kus lindudel on võimalik vaenlast varakult märgata ja vajaduse korral mitmes suunas põgeneda. Hästi ei sobi varjualused ega mitmest küljest kinnised kohad.
3. Toitmiskoha läheduses võiks olla mõni puu või põõsas, kus linnud saaksid vajaduse korral varjuda või oma söömisjärjekorda oodata.
4. Jälgi, et ei oleks vaba juurdepääsu kassidel ja koertel.
5. Piisab ühest toitmiskohast, lisaks võib rippuda mõni pekitükk või söödapall. Tegemist on ikkagi lisatoitmise ja lindudel peab säilima ka oskus ise toitu otsida.

Toitu võib lindudele ka lihtsalt maapinnale panna või kasutada selleks kõvemat ja maast pisut kõrgemal asuvat alust. Suuremad linnud ja ka näiteks varblased nokivad maast toitu hea meelega. Selline toiduplats kipub aga kiiresti lund täis tuiskama ning sellele on hea ligipääs ka kassidel ja koertel.

Toidumaja, sööturit ja toiduplatsi tuleb aeg-ajalt puhastada, sest väljaheited, suled jm kannavad mitmesuguseid haigusi, mis võivad põhjustada lindude nakatumist ja isegi hukkumist. Soojal ajal välja pandud toit kipub vahel roiskuma või hallitama, see tuleb kindlasti välja vahetada. Toitmisalus tuleks aeg-ajalt puhtaks pühkida või seda veega pesta, keemilisi vahendeid ei soovitata selleks kasutada. Kuigi lindude kantavad haigused enamasti inimesele ei nakka, kasuta puhastamisel siiski kindaid ja pese pärast käsi.

KUTSUMATA KÜLALISED

Sageli avastavad toidulaua tuvid, vare-
sed või teised suuremad linnud, kes hoi-
vavad kogu aluse ega lase väiksemaid ligi
või söövad toidu lihtsalt ära. Need linnud
meil enamasti lisatoitmist ei vaja. Nende
eemalhoidmiseks võid proovida teha toidu-
maja lennuava kitsamaks või kitsa servaga, kuhu suu-
remad linnud istuma ei mahu. Vahel satub toidumaja
juurde ka raudkull, hallõgija või muu röövlind, kelle
söögiks on väiksemad värvulised. Ka nemad püüavad
talve üle elada ja seetõttu pole röövlinde vaja tõrjuda.

Suurim lindude vaenlane on aga teadagi kass. Oma
kassi puhul on kõige lihtsam ja odavam lahendus ripu-
tada talle kaela kelluke, nii et linnud teda kaugelt kuu-
levad. Toidumaja või toidupala tuleb aga asetada nii kõr-
gele, et loom selleni ei ulatu. Posti otsa paigaldatavale toidumajale võib
ümber jala kinnitada allapoole avaneva plekist või plastist koonuse, mis
ei lase kassil mööda seda üles ronida.

TOITMISE AEG JA TOIDU KOGUS

Söötmist võiks alustada siis, kui päevane külm on kestnud juba mitu
nädalat või maapind kaetud püsiva lumikattega. Esialgu võib piirduda
väiksemate kogustega. Alustada ei tohiks liiga vara, sest see meelitab
meile jääma neidki linnuliike ja linde, kes peaksid lõunamaale lendama.

Kui lindude toitmist juba alustada, siis tuleb seda jätkata kevadeni,
mil nende loomulik toit jälle kättesaadavaks muutub. Eriti halb on see,
kui katkestate toitmise järsku lumerohkel ja külmal talveajal. Soojemal
ajal saavad linnud ka ilma lisatoiduta hakkama. Samuti on neile lisatoit
tähtis suure sula või sooja järel, kui tuleb äkiline külm.

Süüa võib lindudele panna nii kord päevas kui ka mitu korda, ole-
nevalt enda võimalustest. Tee seda aga iga päev enam-vähem ühel ja
samal ajal. Linnud õpivad kiiresti ja kogunevad siis juba toitmise ajaks.

Nii ei jää toit asjatult seisma ega mattu lume alla. Igapäevase toiduportsu suurus ei ole oluline. Kõige tähtsam on, et see oleks enam-vähem ühesugune, kas või väike pihutäis.

Kui tekib soov toitmine lõpetada, siis tuleb toidukoguseid mõne nädala jooksul lihtsalt tasapisi vähendada. Esimese kevadise sulaga ei maksa toitmist kohe lõpetada, samuti tuleks valmis olla uuesti alustama, kui külm või lumi peaksid naasma. Lindude toitmine tuleb lõpetada hiljemalt aprillis.

TOIDUVALIK

Igal linnuliigil on oma lemmiktoidud, kuid isegi samale linnule võib ühel päeval maitseda üks, teisel päeval teine toit. Kui soovite oma aias näha paljusid liike, peab ka toit olema mitmekesine. Kõige kindlamaks valikuks on pekk ja päevalil-
 leseemned, mis meeldivad paljudele liikidele. Toiduvalikuga katsetamisel ei maksa fantaa-
 sial siiski liialt lennata lasta ja oluline on silmas pidada kahte asja. Esiteks, vett sisaldav toit kül-
 mub läbi ja muutub lindudele kättesaamatuks ning rikneb soojaga kiiresti. Teiseks, toit peab olema mait-
 sestamata. Eriti sobimatud on soolased ja vürtsikad toidud, sh ka leib. Loomulikult ei tohi lindudele anda riknenud toitu ja tuleb jälgida, et väljapandu püsiks värskena.

PEKK JA RASV

Kõige klassikalise talvine linnutoit on muidugi pekk, mis on energiarikas ja meelepärane kõhutäide paljudele talvelindudele, eriti kõigile tihastele, puu-
 koristajale ja rähnidele. Seda on lihtne välja panna ja sellest jätkub tükiks ajaks. Teine tuntud linnutoit on rasv. Lindudele meeldib energiarikkam searasv. Seda saab pakkuda nn tihasekellana või lihtsalt alusele kin-

nitatud topsiga. Kui pekk kipub kõvaks külmuma, siis rasva on lindudel ka suurema külмага hea nokkida. Toiduks sobib ka sulatatud ploomirasv, kuid sünteetilist rasva ei maksa lindudele anda.

SEEMNED, PÄHKLID JA TERAVILI

Peaaegu kõigile lindudele on meelepäraseks toiduks kõikvõimalikud seemned. Neist kõige tuntumad on päevalilloseemned ehk sihvkad, mis meeldivad enamikule talvistest lindudest. Kuna kõik väiksemad linnud koorivad seemned enne söömist ära, võiksid need olla õhukese koorega. Ka kõrviitsa-, õuna-, seederänni-, rapsi- jm seemned on lindudele maitsvaks suupisteks. Eriliseks maiuspalaks pidavat aga olema linaseemned või kupaodega linapeod.

Lindudele maitsevad ka igasugused pähklid, kõige paremini maapähklid ehk arahhiisid. Need võiks üles riputada võrguga või kasutada sööturit. Muidugi ei tohi lindudele anda soolapähkleid. Tugeva nokaga seemnetoidulised linnud, nagu rohevint, talvike või varblased, söövad parema puuduses ka teravilja. Sobivaks toiduks on näiteks kaerahelbed, hirss, tangud, tatar ja mais, välja võib riputada ka kaeravihud. Külmutumise vältimiseks võib kuivtoitu immutada toiduõliga.

MUU TOIT

Talvistele aialindudele sobivad ka poes müüdavad puurilindudele mõeldud segud, samuti näiteks pudiks tehtud keedumuna ja isegi magedam juust. Tõeliseks maiuspalaks on aga rasvane hakkliha. Rästastele ja teistele suuremate lindudele meeldivad pehmemad köögiviljad, näiteks keedetud kartulid. Samuti on maitsvad igasugused õunad ja marjad, mida võiks sügisel puudele ja põõsastele ka lindude jaoks jätta.

Hallpea-
rähn

♂

Kodutuvi

Roherähn

♂

Väike-
kirjurähn

♂

Nurmkana

Siidisaba

Tamme-kirjurähn

♂
Suur-
kirjurähn

Puukoristaja

Musträstas ♂

♀

Hallrästas

Sinitihane

Rasvatihane

Põhjatihane

Salutihane

Tutt-tihane

Rohevint

Metsvint

Leevike

Siisike

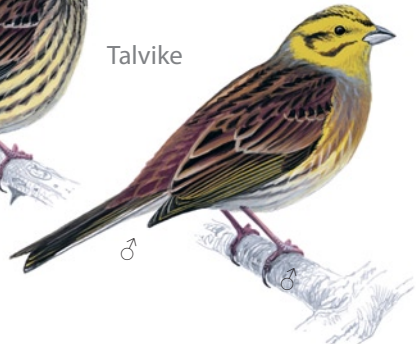
Ohakalind

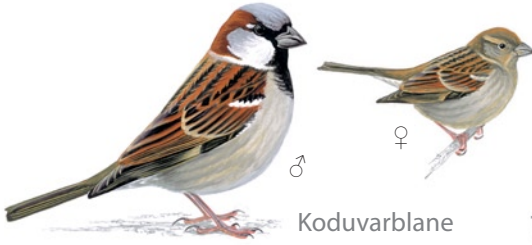

Urvalind

Talvike

Koduvarblane

♂
Põldvarblane

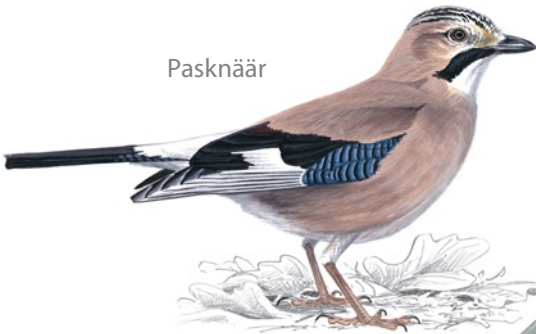
Hakk

Harakas

Hallvares

Pasknäär

Raudkull

Hallögija

Iga aasta jaanuari viimasel nädalavahetusel toimub Eestis **TALVINE AIALINNUVAATLUS**. See on populaarseim linnuvaatlusüritus ning suurim rahvateaduse algatus, kus osaleb mitu tuhat linnusõpra.

Osalemiseks tuleb leida vaid üks tund toidumaja juures või kodu-aias lindude jälgimiseks. Aialinnuvaatlusel kogutud andmeid kasutatakse meie talviste lindude käekäigu jälgimiseks. Vaata lähemalt www.eoy.ee/talv.

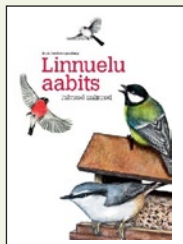

TALVINE AIALINNUVAATLUS

Edasijõudnud linnuhuvilised on oodatud osalema **TALVISEL MAISMAALINDUDE LOENDUSEL**. Selleks tuleb valida endale umbes 10 km pikkune rada, talve jooksul see kolm korda läbi jalutada ja kirja panna kõik kohatud linnud. Seda loendust tehakse Eestis alates 1987. a ja selle tulemuste põhjal hinnatakse meie talviste maismaalindude arvukust ja selle muutusi. Vaata lähemalt www.eoy.ee > Osale.

Talvistest aialindudest, nende toitmisest ja käitumisest saad pikemalt lugeda Eesti Ornitoloogiaühingu ja kirjastuse Menu koostöös ilmunud raamatust „**LINNUELU AABITS**. **TALVISED AIALINNUD**“. Ostes trükiseid EOÜst, toetad Eesti linnukaitset.

ISBN 978-9949-9236-6-3

9 789949 923663